

בקרע.

ומבארת הגמרא: **מאי סכנה**, איזה סיכון יש בשתיית מים בלי בדיקה? — סיכון של שתיית עלוקה, שהיא מין תולעת הנמצאת במים.

ומענין לענין מביאה הגמרא ברייתות ומאמרי אמוראים בענין סכנת עלוקה.

תנו רבנן: לא ישתה אדם מים לא מן הנהרות ולא מן האגמים — לא ישירות בפיו, ולא בידו אחת. כיון שידו האחת אינה מחזיקה הרבה מים, לכן ממהר האדם בשתייתו ממנה, ושופך את המים ישר אל פיו ואינו בודק אותם. אך אם הוא נוטל את המים בשתי ידיו, הוא יכול לשהות ולבדוק.

ואם שתה מתוך ידו האחת, או שתה בפיו ישירות מהאגמים או מהנהרות, **דמו בראשו!** סיכן בכך את עצמו, ואסור לעשות כן **מפני הסכנה**.

יב-ב ואחרי שביארה הגמרא למה הוצרכה הברייתא לכתוב קוץ, מעות ומעין, וכבר השמיענו התנא איסור בשחיה למעין מים אפילו במקום סכנת צמאון, מבארת הגמרא את מה שאמרה הברייתא, שאסור לשתות מפרצופות האלילים המקלחים מים:

“פרצופות”, למה לי? והרי כבר השמיענו התנא שאפילו במקום סכנת צמא לא התירו.⁽⁷⁾

משום דקא בעי למיתני, שרצה התנא לשנות הלכה נוספת, **כיוצא בו: לא יניח אדם פיו על גבי הסילון היוצא מן הקרקע, וישתה מפני הסכנה**. ובמעין אי אפשר להוסיף את דין סכנת עלוקה, מפני שאינו מוכרח שיש בכך סכנה, כיון שיכול לשחות אל המעין, ולדלות ממנו מים בשתי ידיו, ולבדוק את המים. ולכן משמיענו התנא את המקרה של שתיה מפרצופות, שאינו בודק, אלא שמניח פיו על פיו, וכיוצא בו יבוא לידי סכנת עלוקה בשתיית מים מכל צינור המחובר

ומעות.

ועיין שם עוד, ובמהרש"א.

7. התוס' רצו לבאר, שיתכן שיש חידוש בפרצופות, מפני שאיסורו קל יותר ממעין, כי במעין נראה כמשתחווה ובמעין נראה כמנשק, ואיסור נשיקה קלה היא מאיסור השתחווה, כי על איסור נשיקה לא נסקלים ולא חייבים כרת, אלא לאו בלבד —

והיה עולה על הדעת שבמקום סכנת צמאון מותר —

אבל, כתבו, שאינו נכון, כי בכל זאת עובר על איסור תורה גם בנשיקה. [נמה לי איסור לאו ומה לי איסור כרת. רש"ש].

במעין אסור אף שמסתכן, כל שכן בקוץ ומעות? ומתרץ, דאם היתה הברייתא אומרת רק מעין, היינו מפרשים שמדובר במקום שאינו מסתכן, ובמקום סכנה היינו מתירים —

לכן משמיעה לנו הברייתא בקוץ ובמעות, כדי להקדים ולהשמיענו שאסור שלא במקום סכנה, ורק אחרי ששמענו שאסור שלא במקום סכנה, מלמדנו הברייתא: מעין, ללמדנו שאסור אף במקום סכנה.

המהר"ם הקשה קושית הריטב"א, ותיריך, שאם היתה משמיענו רק דין מעין, היינו אומרים איפכא, שרק במקום סכנה מותר אם "אינו" נראה כמשתחווה, אבל קוץ ומעות אסורים אף באינו נראה כמשתחווה, לכן משמיענו קוץ

מאי סכנה — סכנת עלוקה.

וברייתא זו, שנאמר בה ששתית מים ובהם עלוקה היא סכנת נפשות, מסייע ליה לרבי חנינא —

דאמר רבי חנינא: הכולע נימא, עלוקה, של מים, הנמצאת במים — מותר להחם לו מים המין בשבת, ששתית מים חמים מסלקת את הסכנה, ואיסורי שבת נדחו מפני פיקוח נפש, וכמו שמוכח מלשון הברייתא "דמו בראשו", שהיא סכנת חיים ממשיה.

וכן היה מעשה באיש אחד שבלע נימא של מים, והתיר רבי נחמיה [חנינא] להחם לו המין בשבת.

מהי הצלתו אדהכי והכי, עד שיחמו לו מים חמים?

אמר רב הונא בריה דרב יהושע: ליגמע חלא, ישקוהו חומץ, שלא ימהר למות עד שיחמו לו חמין.

אמר רב אידי בר אבין: האי מאן, האי ש דבלע זיבורא, שבלע צירעה — מחייה לא חיי, לא יחיה! מיהו, אף שהולך למות ומיתתו ודאית, כדאי לו לשקויה שישקוהו רביעתא דחלא שמגז, שיעור רביעית חומץ חזק, אפשר דחיי פורתא, ויוכל לחיות זמן מועט עד שמפקד אביתיה, שיספיק לצוות צוואה לבני ביתו על נכסיו!

תנו רבנן: לא ישתה אדם מים בלילה אף

מים מן הכלים. ואם שתה — דמו בראשו: מפני הסכנה.

מאי סכנה יש בשתיית מים בלילה?

סכנת "שברירי", שהוא השד הממונה על מכת "סנורים".

ואם צחי, אם הוא צמא לשתות, מאי תקנתיה, מה יעשה?

אי איכא אחרינא בהדיה, אם יש עמו איש אחר, ליתרייה, יקיצנו משינתו, ולימא ליה ויאמר לו "צחינא מיא" הנני צמא, והשד יסתלק מפני שני אנשים. ואי לא נמצא אתו עוד איש — נקרקש בנכתמא אחצבא, ידפוק בכיסוי החבית על החבית, שיישמע השד כאילו יש אתו עוד איש, ונימא איהו לנפשיה, ויאמר לעצמו לחש זה: פלניא בר פלניתא, פלוני בן פלונית, אמרה לך אימך: אזדהר הזהר משברירי ברירי רירי רי רי בכפי חירי, שהוא שמו של השד הממונה על כוסות של חרס. ובלחש זה שומע השד התמעטות האותות של שמו, והוא בורח משם.

מתניתין

משנתנו עוסקת באופן שאין איסור של "לשאת ולתת ביום אידם"⁽⁸⁾, אלא בעיר שיש בה עבודת כוכבים, ויש שם חנויות

8. הראשונים מבארים בכמה דרכים מדוע אין כאן האיסור משום לשאת ולתת ביום אידם.

(א) רש"י סובר שהאיסור לשאת ולתת ביום אידם הוא רק למכור, והטעם: שמא קונה הגוי

בהמה לצורך תקרובת עבודה זרה, או משום שהגוי שמח ואזיל ומודה, וטעם זה שייך רק כשהגוי קונה, אבל כשמוכר "דבר המתקיים" — הריהו עצב.

עיר שיש בה עבודת כוכבים, והיו בה
הנזיות מעוטרות מקושטות ושאינן
מעוטרות — זה היה מעשה בעיר בית שאן.

ויריד ביום אידם. והישראל בא לקנות מהם.
והטעם למה יש אופנים שאסור לקנות מהם
— יואר בגמרא.

מעדיף שהדברים המתקיים יישארו אצלו וימכרו
שלא בימי היריד.

התוס' והרבה ראשונים מקשים על שיטת
רש"י, מהברייתא הנ"ל של רב זביד דמשמע
ממנה שאסור לקנות מהם דבר המתקיים. [ועיין
במהרש"א].

ועוד הקשו מהגמרא לקמן [יג ב] שהתירו
לקנות בחניות מעוטרות אפילו פת, [לפי גירסת
התוס' — עיין במהרש"א ובמהר"ם] ופת הוא
ודאי דבר שאין מתקיים?

והתוס' בעצמם שם מתרצים לקושיא זו: פת
דבר חשוב הוא, והרבה אנשים רוצים לקנותה
והוא כדבר המתקיים.

ומכל אלו הקושיות מבארים התוס' בדרך
אחרת:

[ב] אין מדובר כאן כלל ביום אידם, אלא
ביריד שעושים הסוחרים, ומניחים בו המכס
ונותנים אותו לכמרים.

והקשה הרמב"ן שלשון המשנה "עיר שיש
בה עבודת כוכבים", משמע שעושין היריד
לכבוד האלילים? כמו במשנה הקודמת שנאמר
בה אותה הלשון, ומדובר ביום אידם.

ומתוך לדעת התוס', שהיריד בתחילתו הוא
ביום אידם, ונמשך אפילו לעשרה ימים. ומעיד
הרמב"ן שכן נהגו הגויים בזמנו ובמקומו.

והטעם שאסור למכור להם הוא גם אם אין
משלמים מכס, הוא: משום שמגדיל את השוק
כשמביא ומוסיף להם סחורה. ואילו לקנות מהם
מותר — אם אינו נותן מכס להאלילים, כי
אדרבה ממעט את השוק. [עיין שם, שבחילוק זה
מבוארת הגמרא לקמן].

[ג] הראשונים מביאים תשובת רב האי גאון,
שמשתנו אכן מדברת ביום אידם, ובכל זאת

האם חזר בו רש"י מפירושו שכתב במשנה
ראשונה, שאסור גם לקנות?

התוס' סוברים שאכן כן, רש"י חזר בו!
והקשה המהרש"א, מנין להם שרש"י חזר
בו, הרי רש"י כתב כן במשנתנו רק בדבר
המתקיים, ובדבר המתקיים התירו גם בסוגיא
לעיל בברייתא של רב זביד [ו ב] לקנות מהם,
ומה התחדש כאן בדברי רש"י? [וכתב שם
שיתכן שלתוס' היה להם גירסא אחרת ברש"י
כאן].

ומבאר, שהתוס' סוברים בדעת רש"י שמה
שאמרה שם הברייתא של רב זביד "דבר שאין
מתקיים מוכרין להם אבל אין לוקחין מהם",
פירושה [כלומר: רש"י מפרש שם] שהוא הדין
"דבר המתקיים" אין לוקחין מהם, ועיקר
החידוש בברייתא ההיא, היא: להתיר "למכור"
דבר שאין מתקיים.

ולכן, סברו התוס', שעד סוגיינתו סבר רש"י
שאסור לקנות מהם דבר המתקיים, ורק כאן
במשנתנו חזר בו רש"י, והתיר לקנות מהם דבר
המתקיים, כיון שהגוי המוכר עצב הוא.

הראשונים מקשים כמה קושיות על רש"י.
רבינו יונה והרשב"א והריטב"א מקשים
מ"סברא" וזה לשון הרשב"א: וזה תימה! שאין
לך שמח יותר מן התגרים כשמוכרים סחורתם,
ואף על פי שהיא מתקיימת, והם מתייגעים
ומחזרין למוכרה, וזהו עיקר חיותן ואומנתן".

הרשב"א מתרץ את קושיא זו, שרש"י לא
התכוון לומר, שלעולם בכל האופנים עצב
המוכר, וכתב כן רק במשנתנו, המדברת ב"יריד"
שהמוכרים מוזילים מכולתם והקונים — קונים
בזול, ובאופן זה שמח אם מוכר דבר שאין
מתקיים ועצב אם מוכר דבר המתקיים, כי היה

ואמרו חכמים: החנויות המעוטרות — אסורות. כי העיטורים מהוים סימן שהן שייכות לעבודת כוכבים. ושאינן מעוטרות — מותרות.⁽⁹⁾

גמרא

הגמרא מבארת הטעם למה אסרו חכמים, ומה פירוש מעוטרות.

אמר רבי שמעון בן לקיש: לא שנו איסור, אלא בחנויות מעוטרות בוורד וחרס של תקרובת עבודה זרה, ועיטור זה הוא סימן שחנות זו שייכת לעבודת כוכבים. וטעם האיסור הוא, משום כיון שהן נותנות ריח,

דקא מיתהני הישראל נהנה מריחא, ואסור להנות מתקרובת עבודה זרה.⁽¹⁰⁾

אבל אם החנות מעוטרת בפירות — מותרות לקנות מהן, כי אין כאן ריח. ולמרות שיגיע ממנו הנאה לעבודה זרה, שהחנויות שייכים לכמרים — מותר.

מאי טעמא, למה מותר? דאמר קרא אמרה התורה [דברים יג] "לא ידבק בידך מאומה מן החרם", ודרשינן: נהנה — הוא דאסור. התורה אסרה ליהנות "מן" עבודה זרה ותקרובתה, אבל אם מהנה "את" העבודה זרה — שרי. מותר, שלא אסרה זאת התורה.⁽¹⁾ אלו הם דברי רבי שמעון בן לקיש, המבאר את טעם איסור חנויות מעוטרות,

יג-א

מקור האיסור — שנאמר "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם".

האם לוקים על הנאת ריח? התוס' מסתפקים בכך, וצדדי הספק הם כיון שלא נאמר "אכילה" בתורה [ועיין בגליון הש"ס], יתכן שאף הרחה אסורה.

האם האיסור הוא רק בדבר שעיקרו לריח? התוס' מסתפקים בכך. ועיין בשולחן ערוך יורה דעה סימן קח.

הראשונים — עיין רמב"ן — מקשים הרי הרי דבר שאינו מתכוין? ומתצים, שחכמים חששו שמא ישהה בחנות, ויתכוין להריח. או, יתכן שמשנתנו היא לדעת התנאים האוסרים דבר שאינו מתכוין.

1. כתבו התוס' בשם רבינו תם: לא התיר רבי שמעון בן לקיש כל מהנה לעבודה זרה [עיין שם שהוכיחו כן]. ועוד מקשה הריטב"א, הרי "רוצה בקיומו" הוא [עיין לקמן סד א] — אלא, שכאן התיר ריש לקיש, מפני שיש באותה הנאה בויון לאיליים, בכך שהישראל

התירו לקנות מהם כל דבר, כיון ששם מוצאים לקנות דברים שאינם מצויים בשאר מקומות, והתירו חכמים משום "דבר האבד". בהצטרפות הטעם שהגויים שם ביריד אינם מרוויחים הרבה. ד] המאירי כתב, שמשנה זו היא המשך להמשנה הקודמת, ומדובר שיש יום איד בתוך העיר והיריד הוא מחוץ לעיר, ולכן המעוטרות אסורות כי עיטורם מוכיח עליהם שהם משתתפים באיד של תוך העיר, ושאינם מעוטרות אינם שייכים להאיד.

9. כתבו הראשונים — עיין רשב"א וריטב"א — שחידוש המשנה הוא, שלא גזרו חכמים שאינם מעוטרות אטו מעוטרות.

או, שבאה המשנה להתיר רק אם יש גם מעוטרות וגם שאינם מעוטרות, אז מוכח שהאינם מעוטרות אינם שייכים לעבודת כוכבים, אבל אם אין מעוטרות כלל, — כולם אסורות, כי כולם נותנים רווח לעבודה זרה.

10. איסור להריח מתקרובת עבודה זרה